



## تطبیق تئوری پنجره شکسته بر مناسبات سیاسی حاکم بر نمایندگان مجلس شورای اسلامی (تحلیل محتوای کیفی بیانات مقام معظم رهبری)

مینا نظری<sup>۱</sup>، مسعود اخوان کاظمی<sup>۲</sup>

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۳/۲۷

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۲۱

### چکیده:

پژوهش زیر در مقام تطبیق تئوری پنجره شکسته بر مناسبات سیاسی حاکم بر نمایندگان مجلس شورای اسلامی، صورت پذیرفته است. از این رو در بخش نخست، به شرح و تفصیل تئوری پنجره شکسته پرداخته و در گام دوم، با تحلیل محتوای کیفی بیانات مقام معظم رهبری، پنجره‌های شکسته موجود در مراحل انتخاب و اشتغال نمایندگان مجلس شورای اسلامی را معرفی و شناسایی می‌کند. نتایج پژوهش حاضر نشان داد برابر با تحلیل محتوای کیفی بیانات مقام معظم رهبری، ارائه وعده‌های غیر واقعی، وابستگی به کانون‌های قدرت و ثروت، ریخت و پاش‌ها و صرف پول‌های کثیف انتخاباتی در حوزه‌های انتخابی نمایندگان و اثر پذیری از جو، دوقطبی شدن، سبقت طرح‌ها بر لویج، و رقابت‌پنداری با دیگر قوا، از مهمترین پنجره‌های شکسته حاکم بر مناسبات سیاسی نمایندگان مجلس شورای اسلامی هستند که می‌توانند به بحران آفرینی در نظام سیاسی بینجامد. ترکیب رویکرد واقع‌گرایی در کنار آرمان‌گرایی، انجام امر به معروف و نهی از منکر در سطح کارگزاران در کنار بهره‌گیری از مکانیزم‌های کنترل رسمی، همچون اصلاح قوانین انتخاباتی، می‌توانند در کاهش پنجره‌های شکسته و پایداری نظام سیاسی جمهوری اسلامی ایران موثر باشند.

### واژگان اصلی:

پنجره شکسته، بی‌نظمی سیاسی، مجلس شورای اسلامی، کنترل‌های رسمی، کنترل غیر رسمی، نظام سیاسی

## مقدمه :

وقوع انقلاب اسلامی ایران بدون شک تحولاتی ژرف در مناسبات سیاسی داخلی و روابط بین الملل فراهم آورد. این انقلاب با تاکید بر حاکمیت آرمان‌ها و ارزش‌های اسلامی، از یک سو نوید شکل‌گیری نظامی جدید را در عرصه داخلی مطرح نمود و از سوی دیگر، از هیچ کوششی برای شکل‌دهی به جنبه‌های آزادی‌خواهانه و استقلال‌طلبانه در میان دیگر ملل اسلامی فروگذار ننمود؛ به گونه‌ای که با مطرح شدن آرمان‌ها و ارزش‌های انقلابی در میان دیگر مسلمانان جهان، زمینه حرکت‌های انقلابی را در میان آنان را فراهم نمود.

تاکید انقلاب اسلامی ایران بر همراهی شعور در کنار شور ایرانی-اسلامی، به عنوان بستر اصلی شکل‌گیری انقلاب، باعث شد تا امام خمینی (ره) به عنوان بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران، تحقق هدف نهایی این انقلاب، یعنی تشکیل حکومت عدل اسلامی را تنها در گرو بهره‌گیری از ابزارهای شرافتمندانه محقق بداند و در این سیر حرکت، تا تاسیس نظام اسلامی از حرکت‌ها و تاکتیک‌هایی که با رویه اسلامی و اخلاق اسلامی سازگار نبوده‌اند، خودداری نماید؛ چرا که هدف امام خمینی (ره) تنها انتقال قدرت از یک گروه به گروه دیگر نبود؛ بلکه مقصد ایشان، ایجاد تحول معنوی و فکری در اعضای جامعه بود. به عبارتی، ایشان در کنار انقلاب بیرونی، انقلاب درونی را برای احیا و بازسازی جامعه اسلامی، اساسی می‌دانستند و به کرات بر این مهم تاکید داشتند که انقلاب نیازمند یک تحول درونی است (امام خمینی، ۱۳۹۲: ۱۹۶).

شکل‌گیری حرکت انقلابی با شروع یک تحول درونی، ضرورت شکل‌دهی به حکومتی اسلامی را دوچندان نمود. در اندیشه‌های امام خمینی (ره) حکومت وسیله‌ای برای تحقق بخشیدن به هدف‌های عالی و وسیله انجام وظیفه، اجرای احکام و برقراری نظام عادلانه اسلامی است. لذا هرگاه حکومت و رهبری وسیله اجرای احکام الهی و برقراری نظام عادلانه اسلام گردد، قدر و ارزش پیدا می‌کند، و متصدی آن، صاحب ارجمندی و معنویت بیشتری می‌شود. از این رو، چنین حکومتی می‌تواند با اهدافی مقدس، خدمتگذاری واقعی برای انسانها باشد.

تشکیل حکومت اسلامی بدون داشتن زمامدار اسلامی بی‌معنا خواهد بود. از این رو، رکن کلیدی در تشکیل حکومت را باید در انتخاب و انتصاب زمامداران آن جستجو نمود. امام خمینی در

بخشهایی از سخنان خویش، زمامدار حکومت اسلامی را کسی می داند که مجری قانون و نه هوسها و تمایلات خود باشد؛ افراد مردم را در برابر قانون مساوی بداند و بین افراد امتیاز و تبعیض قائل نشود؛ به گونه ای که خاندان خود و دیگری را به یک نظر نگاه کند (امام خمینی، ۱۳۹۲: ۱۳۰).

عبور انقلاب اسلامی و نظام سیاسی جمهوری اسلامی از چهار دهه، شایستگی تجزیه و تحلیل دستاورد های این حرکت عظیم را دو چندان نموده است. تجزیه و تحلیل دستاورد های نظام سیاسی را می توان با بهره گیری از چارچوب های نظری و زاویه های فکری متعددی بررسی کرد. تاکید نوشتار پیش رو بر اتکای بر تئوری پنجره های شکسته در ارزیابی نظام سیاسی جمهوری اسلامی، باعث گردید تا این پژوهش با بهره گیری از روش توصیفی - تحلیلی و ابزار تحلیل داده های ثانویه، به شناسایی پنجره های شکسته موجود در میان کارگزاران حاکم در جمهوری اسلامی، با تاکید بر مجلس شورای اسلامی بپردازد. به نظر می رسد پنجره های شکسته در نظام های سیاسی را بتوان در سطح انتخاب، عملکرد و اشتغال ارزیابی نمود. لذا به منظور بررسی آنچه در نظر گذشت، نوشتار پیش رو در گام نخست به بررسی تئوری پنجره شکسته پرداخته و در گام دوم به ارزیابی و شناسایی پنجره های شکسته حاکم بر مناسبات سیاسی نمایندگان مجلس شورای اسلامی، با تاکید بر تحلیل محتوای کیفی بیانات مقام معظم رهبری می پردازد و در خاتمه، تلاش می نماید تا راهکارهایی را به منظور ترمیم آنچه که با عنوان پنجره های شکسته مناسبات سیاسی عنوان می گردد، ارائه نماید.

## ۱. مبانی نظری

در سال ۱۹۶۹ فیلیپ زیمباردو استاد دانشگاه استفورد تجربه ای در حوزه روانشناسی اجتماعی به آزمایش گذاشت. او یک خودرو بدون پلاک را با کاپوت باز در یک خیابان پرت دربرونکس نیویورک رها کرد و خودرو دیگری را درست با همان وضعیت در پالواتو، یکی از محلات ثروتمند کالیفرنیا، قرارداد. خودرویی که در برونکس بود، ظرف مدت کمتر از ده دقیقه مورد حمله قرار گرفت و وضعیت رها شده و پرت آن خیابان، موجب غارت سریع خودرو شد. اما خودرویی که در پالواتو رها شده بود، بیش از یک هفته دست نخورده باقی ماند. در قدم بعدی، زیمباردو یکی از شیشه های خودرو را در پالواتو شکست و تقریباً در زمان کوتاهی و طی چند ساعت، عابران شروع به برداشتن وسایل داخل خودرو کردند؛ به طوری که این بار تمام قطعات خودرو به سرقت رفت.

آنچه در این میان جالب بود، غارتگری افرادی بود که خطرناک نبودند.

در دهه هشتاد در نیویورک باج‌گیری در ایستگاه‌ها و در داخل قطارها امری روزمره و عادی بود، فرار از پرداخت پول بلیط رایج بود؛ تا آنجا که سیستم مترو دویست میلیون دلار در سال از این بابت ضرر می‌کرد. مردم از روی نرده‌ها به داخل ایستگاه می‌پریدند و یا ماشین‌ها را به عمد خراب می‌کردند و یکباره سیل جمعیت بدون پرداخت بلیط، به داخل مترو یا اتوبوس‌ها و... سرازیر می‌شد. اما آنچه که بیش از همه به چشم می‌خورد، گرفت<sup>۱</sup> یا نوشته‌های روی در و دیوار، واگن‌ها و اتاقک‌های اتوبوس‌ها بود. بدین ترتیب، وضعیت شهر نیویورک در دهه ۱۹۸۰ بعنوان شهری که موجودیتش در چنگال جرم، جنایت و خشونت فشرده می‌شد، اینچنین شناخته می‌شد.

با آغاز دهه ۱۹۹۰ به ناگاه سیر نزولی جرائم آغاز شد؛ قتل و جنایت به میزان ۷۰ درصد و جرائم کوچکتر مانند دزدی و غیره ۵۰ درصد کاهش یافت. در ایستگاه‌های مترو ۷۵ درصد از جرائم از میان رفته بود؛ به گونه‌ای که نیویورک به امن‌ترین شهر بزرگ آمریکا تبدیل شده بود. دو جرم شناس آمریکایی به نام‌های جیمز ویلسون<sup>۲</sup> و جورج کلینگ<sup>۳</sup> در توضیح این اتفاقات، به طرح "تئوری پنجره شکسته" متاثر از آزمایش زیماپردو پرداختند (خوانساری، ۱۳۹۴: ۲)

در سال ۱۹۸۳ در مقاله‌ای در نشریه اتلانیک، مقاله‌ای با عنوان پلیس و امنیت محلی (پنجره شکسته) توسط جیمز ویلسون و جرج، ال، کلینگ منتشر شد و در آن، از پنجره شکسته به عنوان استعاره‌ای برای بیان نحوه پیشگیری از جرم استفاده شد. در این تئوری، جرم محصول یک نابسامانی و بی‌نظمی است؛ به این ترتیب که باشکسته شدن یک پنجره و بی‌توجهی و بی‌اعتنایی نسبت به آن، زمینه برای شکسته شدن سایر پنجره‌ها و نابود شدن خانه فراهم می‌آید. از سوی دیگر، فرد متمایل به شکستن پنجره و هنجارهای اجتماعی، با مشاهده بی‌اعتنایی جامعه به این امر، دست به شکستن پنجره دیگری خواهد زد و دیری نمی‌پاید که شیشه‌های بیشتری شکسته خواهند شد و این احساس بی‌قانونی، هرج و مرج و وضعیت انارشستی گسترش پیدا می‌کند و تمام شهر را در برمی

<sup>1</sup> Graffiti

<sup>2</sup> James Wilson

<sup>3</sup> George Kelling

گیرد.

از دیدگاه ویلسون و کلینگ، این جرایم کوچک و بی علامت، پیامی را به جامعه مخابره می کنند و آن اینکف هرکاری را که بخواهید انجام دهید، آزاد هستید؛ بدون آن که کسی مزاحم شما شود. به این ترتیب، شکسته شدن یک پنجره، هزینه ای را به کسی تحمیل نخواهد کرد و این گزاره کلیدی را القا می کند که کسی مراقب اوضاع نیست. در نتیجه، این وضعیت صدمات و خسارات بیشتری را به دنبال می آورد. بر این اساس، باید اذعان نمود که بی نظمی های اصلی و جدی در مناطقی رخ می - دهند که رفتار محل نظم بدون پاسخ می ماند و در حقیقت، این ایده که کسی مراقب نیست، حاکم می شود (wliason & kelling : 1982: 29\_38)

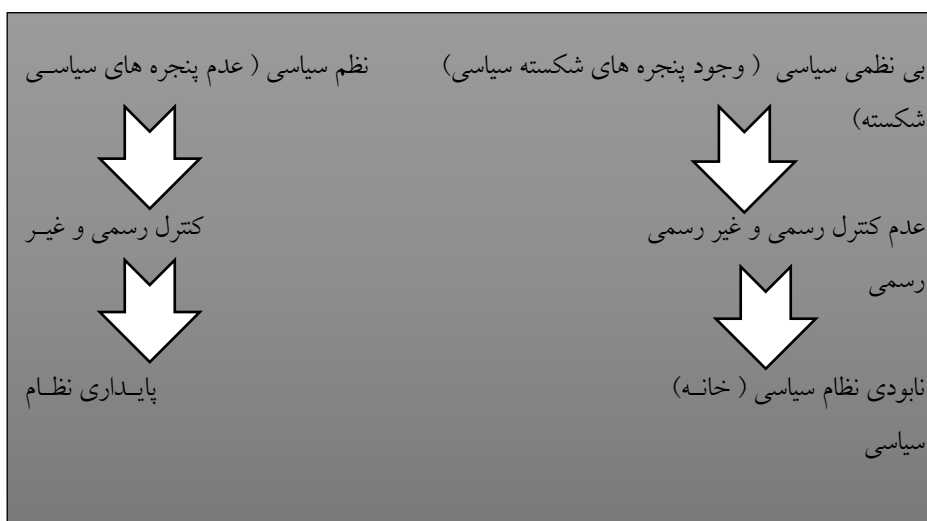
در یک نگاه کلی می توان این گونه عنوان کرد که این تئوری بر دو فرض بنیادی استوار است و آن این که:

۱. باید از رفتارهای ضد اجتماعی سطح پایین و جزئی جلوگیری شود ۲. با جلوگیری از رفتارهای ضد اجتماعی کوچک، می توان از گسترش تخلفات بعدی و نابودی خانه پیشگیری نمود.  
از این رو، بی توجهی به بی نظمی های کوچکتر پیامی را مخابره می نماید و آن این که جامعه از هم گسیخته است و بالعکس، مقابله با بی نظمی های کوچک، به این معنی خواهد بود که در جامعه ای که شدت برخورد با حرکات و جرائم کوچک بسیار است، بی نظمی بزرگتر، برخورد شدیدتر و جدی تری را به دنبال خواهد داشت.

به عبارتی دیگر، قلب این نظریه این است که برای حفاظت از خانه و کاشانه، تغییرات لازم نیست اساسی و بنیادی باشند؛ بلکه تغییراتی کوچک همچون جلوگیری از بی نظمی های جزئی هم می - توانند تحولی سریع و ناگهانی را در جامعه شکل دهند و به ناگاه جرایم بزرگتر را کاهش دهند .

به این ترتیب، چنانچه ضابطان اجتماعی و سیاسی نسبت به جرایم خفیف و انحرافات چشم پوشی نمایند، این امر در دراز مدت منجر به این می شود که در آن محله یا منطقه، بی نظمی گسترده تری به وجود آید و به گمان برخی افراد، چنین تصور شود که آن محله یا گروه، نسبت به انحرافات اجتماعی و سیاسی بی توجه هستند و لذا از دل بی توجهی به این بی نظمی های کوچک اجتماعی و سیاسی، جرایم بزرگتری شکل می گیرند. بنابر این، انحرافات اجتماعی و سیاسی را باید در تداوم

بی‌نظمی اجتماعی و سیاسی دانست و این‌که برخورد قوی و بدون چشم‌پوشی با جرایم ساده، از بروز جرایم بزرگتر جلوگیری می‌کند. مطابق با این تئوری، بهترین راه مبارزه برای کاهش بی‌نظمی، کنترل کسانی است که نظم اجتماعی و سیاسی را مختل می‌کنند. در یک عبارت رسا در تطبیق تئوری پنجره شکسته بر بی‌نظمی‌های سیاسی، می‌توان اینگونه عنوان کرد که بی‌توجهی به بی‌نظمی‌های سیاسی در سطح عوام و خواص از یک سو، و عدم نظارت و کنترل‌های رسمی و غیر رسمی به منظور برخورد و زدودن این بی‌نظمی‌ها در بلندمدت، از سوی دیگر، نابودی نظام سیاسی را در پی خواهد داشت. پیرو این مباحث، مدل مفهومی پنجره شکسته در باب بی‌نظمی‌های سیاسی در میان کارگزاران سیاسی را می‌توان اینگونه ترسیم کرد:



مطابق با نمودار فوق، به منظور حفاظت از یک نظام سیاسی، ابتدا لازم است که به شناسایی بی‌نظمی‌های سیاسی موجود در آن نظام سیاسی پرداخت. تأکید نوشتار پیش رو بر شناسایی پنجره‌های شکسته سیاسی در مناسبات سیاسی حاکم در مجلس شورای اسلامی، منجر گردیده تا در این نوشتار در گام نخست به تعریف بی‌نظمی سیاسی و مصادیق آن در مجلس شورای اسلامی پرداخته شود و در گام دوم، نقش مکانیزم‌های درونی و بیرونی موجود در جامعه در کاهش یا افزایش این بی‌نظمی‌ها مورد سنجش قرار گیرد و در نهایت، پیشنهادهای کاربردی به منظور پایداری نظام سیاسی ارائه گردد.

### ۳. بی‌نظمی سیاسی (پنجره های شکسته سیاسی)

بی‌نظمی سیاسی برگرفته از دو واژه بی‌نظمی و سیاست است. بی‌نظمی مترادف با هر نوع رفتاری است که مغایر با هنجارهای رسمی و غیر رسمی و انتظارات یک جامعه باشد. از این منظر، بی‌نظمی با انحراف مترادف است (فیروزجانیان، ۱۳۹۶: ۱۱). پیرامون کلید واژه سیاست نیز، دیدگاه‌های متعددی ارائه گردیده است. تاکید نوشتار پیش رو، بر شناسایی و ارزیابی بی‌نظمی‌های سیاسی در نظام جمهوری اسلامی ایران از یک سو، و محوریت بیانات امام راحل، به عنوان بنیان‌گذار نظام سیاسی جمهوری اسلامی، منجر می‌گردد تا در این نوشتار سیاست مترادف با معنایی باشد که حضرت امام (ره) بیان می‌نماید.

سیاست در اندیشه امام خمینی (ره) بر آمده از آموزه‌های قرآنی، روایات و مبتنی بر مبانی فقهی، اصولی، فلسفی، کلامی، و عرفانی می‌باشد. از نگاه امام خمینی، سیاست حقیقی سیاستی است که مد نظر انبیاء و ائمه معصومین بوده؛ با این هدف که شرایط رشد انسان را در ابعاد مختلف فراهم نماید. در اندیشه امام خمینی، اساس سیاست قرار گرفتن در مسیر سعادت، با بهره‌گیری از عقل و خرد و بر پایه آزادی و استقلال است. به نظر امام خمینی، منشأ بسیاری از نابسامانیها، وجود حاکمان ظالم در جوامع انسانی و عدم تبعیت مردم از رهبران دینی است (امام خمینی، ۱۳۹۱: ۴۳۱).

از این رو، بی‌نظمی سیاسی را می‌توان هر نوع بی‌نظمی دانست که هدایت انسان، صلاح و سعادت حقیقی آدمی را دچار انحراف می‌نماید. نگاهی به جریانات سیاسی حاکم بر جامعه ایران بعد از انقلاب و بیانات مقام معظم رهبری و حضرت امام (ره)، می‌تواند در شناسایی و معرفی برخی از بی‌نظمی‌هایی سیاسی موجود در نظام سیاسی جمهوری اسلامی موثر آید.

بی‌نظمی سیاسی در میان نخبگان سیاسی به ویژه نمایندگان مجلس شورای اسلامی را می‌توان در مرحله انتخاب، و اشتغال بررسی و ارزیابی نمود که در ادامه به شرح آن پرداخته خواهد شد.

#### ۴. مجلس شورای اسلامی: پنجره های شکسته سیاسی از انتخاب تا اشتغال

نظام جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ به دنبال سقوط رژیم پهلوی، با تدابیر امام خمینی (ره) و همراهی مردم به واسطه وقوع انقلاب اسلامی، با تکیه بر جمهوریت و اسلامیت شکل گرفت. جمهوریت این نظام سیاسی منجر گردیده تا در این نظام، امور با تکیه بر آرای عمومی اداره شود و با

برگزاری انتخابات متعدد، کارگزاران نظام سیاسی جمهوری اسلامی از سوی مردم انتخاب و به خدمت گماشته شوند. اهمیت کارگزاران حکومت اسلامی در تحقق آرمانها و اهداف انقلاب اسلامی، موجب گردید تا قانونگذار با برشمردن صفات و شرایط ویژه ای، زمینه تحقق اهداف اسلامی به دست آنان را فراهم آورد. به رغم جایگاه مهم و کلیدی کارگزاران حکومت اسلامی، آنچه در ادامه مطرح و ارزیابی می گردد، شناسایی پنجره های شکسته ای است که در فرایند انتخاب و اشتغال کارگزاران، به ویژه نمایندگان مجلس شورای اسلامی، مشاهده می گردد؛ پنجره های شکسته ای که با تداوم بی نظمی های سیاسی و عدم کنترل رسمی و غیر رسمی، میتواند به نابودی نظام سیاسی بیانجامد. پیرو این مهم، در ادامه با بهره گیری از بیانات مقام معظم رهبری، و تحلیل محتوای کیفی آنها، تلاش می شود تا پنجره های شکسته موجود در مناسبات سیاسی حاکم در مجلس شورای اسلامی، از انتخاب تا اشتغال شناسایی و معرفی شده و در جهت رفع آنان، راهکارهایی ارائه گردد.

#### ۴.۱ پنجره های شکسته سیاسی در انتخاب نمایندگان

##### ۴.۱.۱.۱ وعده های غیر واقعی

تبلیغات انتخاباتی از مهم ترین مراحل انتخابات است که در آن، شهروندان با کاندیدای مورد نظر آشنا می شوند و پس از ارزیابی کارکردهای گذشته او، به برنامه های آتی اعلامی از سوی وی نیز نگاهی می اندازند و پس از ارزیابی این دو مؤلفه و از میان کاندیداهای دیگر، دست به گزینش می زنند. متأسفانه برخلاف عملکرد گذشته، که قابل ارزیابی است، وعده هایی که کاندیداهای انتخاباتی می دهند، از امکان سنجی ارزیابی کمتری برخوردارند و این همان ابزاری است که برخی میتوانند با سوء استفاده از این خلاء، و با بیان وعده های غیرواقعی و حتی خیالی که گاهی اصلاً با جنس اختیارات و وظایف پست مورد نظر هیچ سنخیتی ندارند، از رقبای انتخاباتی پیشی بگیرند و رقیبی را که از روی صداقت به چنین فضا سازی هایی اقدام نکرده است، پشت سر بگذارند (سماعیلی، ۱۳۹۶: ۱۴۰). مقام معظم رهبری نیز با اشاره به این بی نظمی سیاسی بیان می نمایند که:

... شنیدن حرف مردم غیر از وعده دادن به مردم است؛ یعنی این جور نباشد که وقتی در شهر خودتان در حوزه ای انتخابیه نشستهاید و آمدند شکایت کردند، شما همین طور وعده بدهید؛ نه، این وعده را نه

شما میتوانید عمل کنید، و گاهی مجلس هم نمیتواند عمل کند؛ گاهی کل نظام هم نمیتواند عمل کند. وعده ندهید؛ بشنوید، بگویید تلاش میکنیم، زحمت می‌کشیم، شاید حل بشود... (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با نمایندگان مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۲/۳/۳)

#### ۴.۱.۲. وابستگی به کانون‌های قدرت و ثروت

مسئله‌ی اساسی دیگر، عدم وابستگی به کانون‌های قدرت و ثروت است. به طور طبیعی، جریان‌ات سیاسی و کسانی که به هر ترتیبی برای رأی آوردن یک کاندیدا سرمایه‌گذاری مالی می‌کنند، چشم داشت‌هایی نیز دارند. دقیقاً این همان خطری است که انتخابات را در کشور بی‌هویت می‌سازد و نماینده را وام‌دار کانون‌های قدرت و ثروت می‌گرداند. به عبارتی، نماینده‌ای که به هر قیمت، به دنبال کسب پیروزی در انتخابات است، و فاقد مبانی و استقلال فکری باشد، نخواهد توانست به سهم خود در تکوین مجلس تراز انقلاب، ایفای نقش کند.

رهبر معظم انقلاب همواره و در هر انتخاباتی به این نکته تذکر داده‌اند: "اگر دیدید کسی است که دارد پول به مردم می‌دهد یا دهن آن‌ها را برای این‌گونه کارها، شیرین می‌کند، بدانید این‌طور آدم‌ها، آدم‌های نامناسبی هستند. وقتی معلوم شد که این‌ها کسانی هستند که می‌خواهند به خاطر امور مادی و در راه کسب منافع دنیوی، مسند با ارزشی را که برای مردم قانون وضع می‌کنند، غصب کنند، بایستی جلوی آن‌ها را بگیریم (بیانات در دیدار با اعضای نظارت با شورای نگهبان، ۱۴/۱۱/۱۳۷۴).

ایشان در جایی دیگر با اشاره به این بی‌نظمی، بیان می‌فرمایند که:

...آن نماینده‌ی مجلسی که با پول فلان شرکت و فلان کمپانی و فلان ارباب و فلان پولدار توی مجلس بیاید، مجبور است آنجائی که آنها لازم می‌دانند، قانون جعل کند، قانون بردارد، توسعه و تضییق در قانون بکند. این نماینده به درد مردم نمی‌خورد. نه باید به مراکز ثروتهای شخصی متصل بود، و نه به طریق اولی به ثروتهای عمومی. کسی بیاید از پول بیت‌المال مصرف کند، برای اینکه به وکالت مجلس برسد؛ این دو برابر اشکال دارد، اشکال مضاعف دارد... (بیانات در دیدار با مردم قم به مناسبت سالروز ۹ دی، ۱۳۹۰/۱۰/۱۹).

#### ۴.۱.۳. تخریب و اهانت به دیگر نامزدها

برگزاری انتخابات سالم یکی از مهمترین مولفه‌های کلیدی در افزایش مشروعیت و محبوبیت نظام

سیاسی است و در این میان، یکی از مهمترین شاخص‌های ارزیابی سالم بودن انتخابات را می‌توان در نحوه برخورد با کاندیداهای انتخاباتی نسبت به یکدیگر و در بستر فضای رقابتی دانست. رهبر معظم انقلاب با اشاره به این مهم، به بی‌نظمی سیاسی موجود در این زمینه اشاره می‌کند و در این زمینه بیان می‌دارند که:

...نامزدهای انتخاباتی به یکدیگر اهانت نکنند؛ خب، جنابعالی نامزد هستید، معتقدید که آدم صالحی هستید، آدم برجسته‌ای هستید؛ بسیار خوب، از خودتان هر چه میخواهید تعریف کنید، بکنید؛ اما به رقیبتان اهانت نکنید، به رقیبتان تهمت نزنید، از رقیبتان غیبت هم نکنید؛ تهمت و افترا یعنی نسبتی بدهید که واقعیت ندارد، [اما] غیبت یعنی نسبتی بدهید که واقعیت دارد؛ غیبت هم نباید بکنید. بنابراین این هم یک وظیفه است و یک معیار است برای سلامت انتخابات. نمایندگان بروند آنچه را در وسعتشان، در قدرتشان، در صلاحیتشان هست، برای مردم بیان کنند؛ مردم هم نگاه میکنند، خوششان می‌آید رأی می‌دهند، خوششان نمی‌آید رأی نمی‌دهند؛ این میشود [انتخابات] سالم... (بیانات در دیدار با دست اندرکاران برگزاری انتخابات، ۳۰ / ۱۰ / ۱۳۹۴).

#### ۴.۱.۴. ریخت و پاش و پول‌های کثیف انتخاباتی

مساله شفافیت مالی تبلیغات کاندیداها در هر دوره از انتخابات، از جنجالی‌ترین و بحث‌برانگیزترین موارد است؛ موضوع و مفهومی که عموماً با حوزه پول کثیف گره خورده است و درباره آن صحبت‌های زیادی می‌شود. در یک دهه گذشته، صحبت درباره لزوم مدیریت و توجه به ایجاد موانع قانونی برای ممانعت از ورود پول کثیف به عرصه انتخابات، از اهمیت زیادی برخوردار بوده و بعضاً حتی ذکر عنوان «پول کثیف» از چهره‌ها و نهادهای رسمی در جمهوری اسلامی با واکنش‌های مختلفی نیز همراه شده است. دادن هدیه‌های نقدی و غیر نقدی، ارائه شام و ناهار در بین مردم، ریخت و پاش‌های شبهه‌دار، از مهمترین مصادیق رفتارهای مخرب انتخاباتی است که رهبر معظم انقلاب با اشاره به آن بیان می‌فرمایند که:

...نکته‌ی دیگر این است که رفتار داوطلبان در ریخت و پاش و خرج و تبلیغات زیاد از اندازه‌ی لازم، میتواند ماها و آحاد مردم را نسبت به آنچه که بعداً پیش خواهد آمد، آگاه و هشیار و بیدار کند. آن کسی که یا از بیت‌المال هزینه می‌کند، یا از پول مشتبّه به حرام بعضی‌ها استفاده میکند، نمیتواند اطمینان مردم را

جلب کند؛ به این چیزها خیلی باید توجه کرد... (بیانات در دانشگاه امام حسین، ۶/۳/۱۳۹۲)

## ۴.۲. پنجره های شکسته سیاسی در اشتغال زمامداران

بر اساس اصل ۵۷ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، «قوای حاکم در جمهوری اسلامی ایران» عبارتند از قوه مقننه، قوه مجریه و قوه قضائیه؛ که زیر نظر ولایت مطلقه امر و امامت امت و مستقل از یکدیگر هستند. در این بین، اعمال قوه مقننه از طریق مجلس شورای اسلامی که اعضای آن را نمایندگان منتخب مردم تشکیل می دهند، انجام می شود. حضرت امام خمینی (ره) بنیان گذار جمهوری اسلامی ایران، مجلس شورای اسلامی را در «رأس امور» می داند. اهمیت مجلس در ساختار نظام های سیاسی کشورها و انتخاب بسیاری از کاندیداهای انتخاباتی از سوی مردم به منظور تدوین قوانین و نظارت، موجب می شود که در کنار اهمیت مجلس شورای اسلامی، بی نظمی هایی در دل مجلس و در هنگام حضور نمایندگان صورت گیرد. این بی نظمی های سیاسی با ایجاد بحران در کشور از یک سو، و بی توجهی نهادهای رسمی به آنها در گذر زمان، از سوی دیگر، می تواند نهایتاً به نابودی نظام سیاسی منجر گردند. بخشی از مهمترین بی نظمی های سیاسی در هنگام اشتغال نمایندگان در مجلس را می توان با بهره گیری از بیانات مقام معظم رهبری، معرفی و ارزیابی نمود که در ادامه به شرح آنها پرداخته خواهد شد.

### ۴.۲.۱. اثر پذیری از جو

حضور نمایندگان در مجلس شورای اسلامی و تدوین قوانین یا نظارت بر اجرای قوانین، همواره با آفت هایی روبه رو بوده است. یکی از مهمترین آفت هایی که می تواند تدوین و تهیه و یا نظارت قانون را با اختلال رو به رو نماید، آفت اثر پذیری از جو و فضای تبلیغاتی و حاکم شدن این فضا بر فرایند قانون گذاری است. رهبر معظم انقلاب با اشاره به این آفت بیان می فرماید که:

.... یکی از آفات قانون گذاری که خوب این هم برای دوستان کاملاً روشن است، اثرپذیری نماینده‌ی قانونگذار از جو است؛ جو زدگی. گاهی اوقات می شود تبلیغات اصحاب تبلیغ، حالا چه دشمن، چه آنهایی که دشمن هم نیستند اما خوب بالاخره اهل تبلیغات و مانند این چیزها هستند، یک جوئی، فضائی درست می کنند؛ این در روح قانونگذار نباید اثر بگذارد؛ عرض من این است. اینکه «حالا بدشان می آید»، «در بین مردم این جوئی میشود»، «فلان کس ها اعتراض میکنند، ایراد می کنند»، اینها باید مطلقاً

در قانونگذاری تأثیر نگذارد. .... (بیانات در دیدار با نمایندگان مجلس شورای اسلامی، ۳.۳.۱۴۰۲).

#### ۴.۲.۲. دسته بندی و دوقطبی شدن

حضور نمایندگان با نگرش های متعدد در مجلس شورای اسلامی، در کنار مطرح شدن مسائل متعدد گوناگون و طرح زاویه های متعدد، اگرچه به تقویت مجلس شورای اسلامی منجر می گردد، اما با این وجود، این نگرش های متعدد زمینه های شکل گیری دسته بندی و فضای دوقطبی را فراهم می گرداند که فرایند قانونگذاری را با اختلال رو به رو می نماید. ایجاد دسته بندی های سیاسی در مجلس شورای اسلامی و نحوه شکل گیری بی نظمی های سیاسی را می توان با بیانات رهبری دنبال نمود؛ ایشان در این زمینه بیان می نمایند که:

...دسته بندی ها هست؛ در مجلس هم هست؛ هم در مجلس شما هست، هم در مجالس قبلی بوده. چاره ای هم نیست؛ بالاخره سلاقی، مختلف است دیگر؛ یک دسته یک جور فکر میکنند راجع به مسائل، یک دسته یک جور دیگر. این دسته بندی ها که ناگزیر هم هست تا یک حدودی، اینها در قانونگذاری اثر نگذارد. اینکه میگویند دوقطبی دوقطبی، معنای دوقطبی همین است؛ معنای دوقطبی اختلاف سلیقه نیست؛ خب اختلاف سلیقه همیشه هست، همیشه بوده. معنای دوقطبی این است که وقتی این اختلاف سلیقه به وجود آمد، در هر تصمیمی به جای اینکه به حق و مصلحت فکر کنیم، به جایگاه این دسته بندی فکر میکنیم؛ دسته ی ما این جور می خواهد، پس باید این بشود؛ حالا حق هست یا نیست، مصلحت هست یا نیست، [فرقی نمیکند؛] معنای دوقطبی این است.... (بیانات در دیدار با نمایندگان مجلس شورای اسلامی، ۳.۳.۱۴۰۲).

#### ۴.۲.۳. سخت گیری بی مورد و غیر لازم

انتخاب هیئت وزران با پیشنهاد ریاست جمهور و همراهی و تایید نمایندگان مجلس شورای اسلامی، اگرچه موجب به انتخابی اصلاح می گردد، اما در برخی موارد سخت گیری بی مورد و غیر اصولی موجی از بی نظمی های سیاسی را در انتخاب وزرا شکل می بخشد. رهبر انقلاب در این زمینه بیان می فرماید که:

.... یکی از مواردی که من [بر آن] تکیه میکنم، همین مسئله ی بعضی از سخت گیری ها در مورد وزرائی است که به مجلس ارائه می شود. گاهی اوقات در مورد وزیر پیشنهادی دولت یک

سخت‌گیری‌های غیرلازمی می‌شود که موجب می‌شود که وزارتخانه مدتها بی‌وزیر بماند و با سرپرست اداره بشود؛ خب این به کشور ضربه می‌زند. باید دقت کرد، بایستی صلاحیتها را تشخیص داد، در این تردیدی نیست، متتها سخت‌گیری در حد منطقی، در حد معقول؛ حالا الان در چند وزارتخانه ما وزیر نداریم که اینها همه به مجلس می‌آیند... (بیانات در دیدار با نمایندگان مجلس شورای اسلامی، ۳۰/۳/۱۴۰۲).

ایشان در ادامه با اشاره به پنجره شکسته حاکم بر ابزارهای نظارت نمایندگان مجلس، چنین بیان می‌فرمایند که:

... شما ابزارهای نظارتی دارید؛ از سؤال و تذکر، تا استیضاح. خب، اینها به جای خودش باید به کار برود، اینها ابزارهای مجلس است؛ مجلس چاره‌ای ندارد، برای اداری کشور به اینها احتیاج دارد؛ اما افراط در به‌کارگیری اینها نه. وزرا در دولتهای مختلف مکرر پیش بنده آمده‌اند و از تعداد سؤالهایی که از اینها میشود، شکایت کرده‌اند؛ می‌گویند اصلاً وقت ما بیشتر به پاسخ به این سؤالها می‌گذرد که [باید] یا برویم کمیسیون، یا برویم صحن مجلس جواب سؤال بدهیم. یا مثلاً فرض بفرمایید وزیر از مجلس رأی اعتماد گرفته، چند ماه بعد — سه ماه بعد، چهار ماه بعد — همین وزیر استیضاح بشود! خب استیضاح برای چه؟ مگر در یک وزارتخانه در سه ماه چه کار میشود کرد که اگر نکرد، آدم استیضاحش بکند؟ این افراط در به‌کارگیری ابزارهای نظارتی است. یا از این قبیل چیزهایی که تکرار نکنیم بهتر است. بنابراین این یک نگاه است که نگاه، نگاه تخریب است، نگاه رقیب‌پنداری طرف مقابل است... (بیانات در دیدار با نمایندگان مجلس یازدهم، ۳۰/۳/۱۴۰۲).

#### ۴.۲.۴. سبقت طرح‌ها بر لوایح

اقدام مجلس شورای اسلامی با ماهیت قانونگذاری، و طرح لوایح قانونی از طرف نمایندگان مجلس شورای اسلامی به منظور تدوین قانون، در برابر شکل‌گیری لوایح با هدایت هیئت وزیران و دولتمردان و عدم همراهی دولت با برخی از طرحها موجب می‌شود که در مجلس شورای اسلامی با تراکم بالایی از لوایح ارسالی از سوی نمایندگان رو به رو گردیم. در این میان مقام معظم رهبری با اشاره به این بی‌نظمی و تذکر نسبت به رفع آن بیان مینمایند که:

...من قبلاً — حالا یادم نیست سال قبل بود یا جلسه‌ی قبل — راجع به مسئله‌ی افزایش طرحها یک

تذکری به دوستان عرض کردم؛ (۷) گفتم نگذارید طرح بر لایحه غلبه پیدا کند. خب، وقتی لایحه می‌آید، در واقع دولت خودش دارد میگوید من میتوانم این کار را انجام بدهم اما طرح نه. ممکن است شما با زحمت زیادی یک طرحی را فراهم بکنید، بعد با زحمت زیادی آن طرح را در مجلس تصویب بکنید، بعد به دولت که میرسد بگوید خب من مثلاً این امکان را ندارم یا اجرا نمیشود؛ یعنی زحمتها از بین میرود. اینکه من گفتم ناظر به اجرا [باشد]، یک بخش آن هم همین مسئله‌ی کاهش طرح است. حالا البته یک جاهایی طرح باید باشد که من بعداً اشاره میکنم؛ یک مواردی هست که اگر مجلس به خودش نجنبند و طرح احاله (۸) نکنند، اصلاً کشور معطل میماند؛ اما سیاست کلی باید این باشد که کار مجلس بیش از طرح، بر روی لوایح انجام بگیرد... (بیانات در دیدار با نمایندگان مجلس شورای اسلامی، ۳.۳.۱۴۰۲).

افزایش طرح‌ها به جای لوایح تنها پنجره شکسته موجود نیست. مقام معظم رهبری در کنار افزایش طرح‌ها بر لوایح، به پنجره شکسته‌ی دیگری نیز اشاره دارند که در آن، نمایندگان در برخورد با لوایح و طرح‌ها با اکتفا نمودن به رای ممتنع یا اری و نه‌های غیر مستند، از ابزار نظر کارشناسی در این خصوص خودداری می‌نمایند. ایشان در این رابطه بیان می‌کنند که:

...وقتی که لایحه به کمیسیون داده میشود و در معرض دید این نماینده قرار میگیرد، گاهی با این لایحه مثل یک کار مربوط به شخص خود رفتار میکند؛ دقت میکند، مطالعه میکند، تحقیق میکند، با کارشناس می‌نشیند مباحثه میکند، مطلب را در ذهن خود به صورت محقق ترسیم میکند؛ گاهی هم نه، لایحه می‌آید یا مثلاً طرحی در مجلس میخواهد تصویب شود، این نماینده خیلی محتوای لایحه و طرح را نمیداند، خیلی احساس مسئولیت نمیکند، رسیدگی نمیکند؛ نه در کمیسیون، نه در صحن مجلس. این رأی «آری» یا «نه» او به یک چنین لایحه یا طرحی، خالی از شبهه نیست؛ رأی ممتنع او هم خالی از شبهه نیست. ما که نیامدیم اینجا بنشینیم رأی ممتنع بدهیم؛ ما آمده‌ایم بگوئیم این بشود، این نشود. رأی ممتنع مال آنجائی است که انسان زحمت خودش را کشید، کار خودش را کرد، بالاخره ذهنش به جائی نرسید؛ خب، اینجا البته انسان رأی ممتنع میدهد؛ مثل فقیه و مجتهدی که زحمت خودش را میکشد، به منابع مراجعه میکند، ادله‌ی اجتهادی و ادله‌ی فقاهتی را می‌بیند، بعد ذهنش به جائی نمیرسد؛ میگوید خب، اینجا احتیاط کنید؛ میگوید من رأی ندارم، فتوا ندارم. رأی

ممتنع مال اینجا است؛ اما اینکه ما مطالعه نکنیم، کار نکنیم، بعد برای اینکه خودمان را اسیر «آری» یا «نه» بی دلیل و غیر مستند نکرده باشیم، میگوئیم خیلی خوب، ما رأی ممتنع میدهیم! این نمیشود. پس یکی از کارهای بسیار مهم و لازم و اصلی در مجلس، همین کار بر روی لوایح است؛ چه لوایحی که دولت میفرستد، چه طرحهایی که خود شما در مجلس آنها را تنظیم میکنید. واقعاً باید کار شود. هر کس اگر اهل اجتهاد در این فن است، به صورت اجتهادی؛ و اگر چنانچه خودش صاحب رأی نیست، با مشاوره گرفتن از این و آن، به یک نتیجهی قطعی برسد؛ این یکی از کارهای بسیار اساسی است. (بیانات در دیدار با دانشمندان، متخصصان، کارشناسان و مسئولین صنعت هسته ای کشور، ۱۴۰۲/۳/۲۱).

درکنار رای دادن های بدون استناد و مشورت های تخصصی، مقام معظم رهبری با انتقاد از تشکیل گعده توسط نمایندگان مجلس شورای اسلامی، بیان می فرمایند که:

... بنده مکرر این گلایه را در دوره های گذشته به نمایندگان محترم و رؤسای مجلس عرض کردم که گاهی اوقات انسان می بیند خیلی از صندلی ها خالی است. گاهی هم بعضی در مجلس در رأی گیری شرکت نمیکنند؛ عقب مجلس می نشینند، گعده میکنند! این هم مصلحت نیست. گاهی گفته میشود که در کمیسیون ها امکان رأی گیری به خاطر به حد نصاب نرسیدن حضور نمایندگان نیست؛ بایستی هر نماینده ای خود را موظف بداند که در تمام ساعات و دقایقی که لازم است در مجلس باشد یا در کمیسیون باشد، حضور پیدا کند... (بیانات در دیدار های نمایندگان مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۲/۳/۸).

#### ۴.۲.۵. اشرافی گری و تجمل پرستی

اساسی ترین حوزه ای که ارزش ها، نگرش ها، بینش ها و رفتارهای هر فرد نماینده در آن تجلی می یابد، مسأله مردمی و ساده زیست بودن است. لذا چنانچه ویژگی ها و شاخص های انقلابی در این حوزه صدق کند، می توان گفت که تجلی ویژگی ها و شاخص های انقلابی در حوزه های دیگر مانند سیاست، اقتصاد، اجتماع و ... کار چندان دشواری نخواهد بود. رهبر معظم انقلاب انتخاب مسئول ساده زیست را مهم ترین عامل حرکت مردم به سمت دوری از اشرافیت می داند و بیان می فرماید:

"در جمهوری اسلامی، دل های مسئولان به طور دائم باید برای رفع محرومیت ها بتپد و از شکاف های عمیق طبقاتی بشدت بیمناک باشد. در جمهوری اسلامی کسب ثروت نه تنها جرم نیست، اما تبعیض در توزیع منابع عمومی و میدان دادن به ویژه خواری و مدارا با فریبگران اقتصادی که همه به

بی‌عدالتی می‌انجامد، به شدت ممنوع است. همچنین غفلت از قشرهای نیازمند حمایت، به هیچ وجه مورد قبول نیست (بیانیه گام دوم انقلاب به نقل از پایگاه اینترنتی .KHAMENEI.IR).

#### ۴.۲.۶. عدم مرزبندی روشن و صریح با دشمن

مرزبندی روشن و صریح با دشمن به معنای حفظ حساسیت‌ها نسبت به دشمن، او را دشمن دانستن و عدم تبعیت از او و همچنین مبارزه با او در تمامی ابعاد سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی و .... است که به تعبیر مقام معظم رهبری، شاخه‌هایی از اصل عزت، حکمت و مصلحت در روابط بین‌المللی‌اند. تجربه بیش از چهل ساله انقلاب نشان می‌دهد که هر گاه به این اصول در رابطه با سایر کشورها توجه شده، منافع ملی به بهترین وجه آن تأمین شده و در مقابل، بی‌توجهی به این اصول نه تنها منفعتی به بار نیاورده، بلکه متضمن پیامدهای خسارت بار نیز بوده است. کوتاهی‌های مجلس در عمل به وظیفه‌ی نظارتی خود، یا خوش‌بینی و عدم رعایت خطوط فاصل با دشمن، لطماتی به مردم، کشور و انقلاب زده‌اند که آثار آن روشن و آشکار است. مقام معظم رهبری نیز در این خصوص بیان می‌دارد که:

...متأسفانه بعضی از جناح‌های ما اینجوری‌اند. وقتی با طرف مقابل مخالف میشوند، دیگر آمریکا فراموش میشود، اسرائیل فراموش میشود، مخالفین انقلاب و دشمنان امام فراموش میشوند؛ تضاد اصلی، میشود همینی که در مقابلش قرار دارد! خب، این غلط است. پس جناحها با همدیگر اینجور جنجال و دعوا نداشته باشند. دوم هم اینکه در بین خودشان خودکترلی داشته باشند، خود مراقبتی داشته باشند، نگذارند جریانشان انحراف پیدا کند؛ و آلا در میان این جریانات، آدم‌های خوب کم نیستند؛ اما وقتی جریان اشکال پیدا کرد، آدم خوب را هم با خودش می‌غلطانند و می‌برد... (بیانات در دیدار با نمایندگان مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۰/۳/۸).

#### ۴.۲.۷. حاکم نبودن روح معنوی و الهی

از نظر مقام معظم رهبری، حاکم شدن روح معنوی و الهی یعنی: "همه‌ی کارهایی که شما می‌کنید، چه در صحن مجلس، چه در کمیسیون‌ها، چه در دستگاه‌های مرتبط با مجلس، همه‌ی این خدمات چنانچه برای خدا و در راه خدا انجام گیرد، خدمت واقعی است و مایه‌ی تقرب الی الله است؛ اما در مقام عمل، گاهاً کارگزاران با انجام اعمالی، خلاف آن را در طول دوره نمایندگی ثابت کرده‌اند. (پایگاه

اطلاع رسانی دفتر حفظ و نشر آثار آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۹۷/۰۳/۳۰".

#### ۴.۲۸. رقابت پنداری با قوای دیگر

تفکیک قوا در بسیاری نظامهای سیاسی حاکمیت دارد و بر اساس قانون اساسی در جمهوری اسلامی ایران نیز اجرا می‌گردد. امروزه بحث در این مورد بیشتر درباره‌ی نحوه‌ی پیاده‌سازی آن برای جلوگیری از تمرکز قدرت و افزایش کارآمدی نظامهای حکومتی است. از این رو، آنچه برای نظام جمهوری اسلامی ایران اهمیت دارد، ابعاد مدیریتی تفکیک قوا است (شیعه علی، زارع، ۱۳۹۶: ۱۱۲). رهبر معظم انقلاب ضمن تأکید بر تفکیک قوا و رابطه مجلس شورای اسلامی با سایر قوا، به بی‌نظمی‌های سیاسی حاکم بر این رابطه می‌پردازد و بیان می‌کند که:

...توصیه‌ی اول عبارت است از نوع رابطه‌ی مجلس با قوای دیگر بخصوص با قوه‌ی مجریه؛ این، آن مطلب اساسی است. باید نوع رابطه را تنظیم کرد. یک دوگانه‌ای اینجا وجود دارد: دوگانه‌ی تقریب و تخریب؛ یک نگاه، نگاه تقریبی است؛ یک نگاه، نگاه تخریبی است. در نگاه تخریبی، رقیب‌پنداری قوه‌ی دیگر حاکم بر ذهنیتها است؛ حالا قوه‌ی قضائیه کمتر، عمده قوه‌ی مجریه و قوه‌ی مقننه است که اینها خود را رقیب هم خیال کنند؛ رقیبی است که باید شانه‌ی طرف مقابل را به زمین برساند؛ این نگاه، نگاه خطرناکی است. حالا، هم از ناحیه‌ی دولت ممکن است این اتفاق بیفتد، هم از ناحیه‌ی مجلس ممکن است اتفاق بیفتد؛ یعنی هر دو طرف میتوانند در این نگاه غلط مشکل درست کنند. دولتها گاهی اوقات مجلس را یک امر زائد، یک امر مزاحم به حساب می‌آورند؛ گاهی لج میکنند... (بیانات در دیار با نمایندگان مجلس شورای اسلامی، ۳.۳.۱۴۰۲).

در کنار نوع رابطه‌ی قوه مقننه با قوه مجریه، مقام معظم رهبری با نگاه ریزبینانه تری به بیان بی‌نظمی سیاسی موجود در رابطه نمایندگان مجلس و هیئت وزیران پرداخته و با تذکر در این خصوص می‌فرماید:

در مجلس، بخصوص در کمیسیون‌ها به وزرا اهانت نشود. ... من البته معتقدم همه با هم برادرند؛ یعنی نگاه سلطنت‌مآبانه هم نباید داشت که حالا بگویم «ما عضو دولتی، ما چنینیم، همه در مقابل ما بایستی خضوع و خشوع کنند»، این قطعاً نیست، اما متقابلاً هم نگاه تحقیر و اهانت و «ریشت دست من است» و «پدرت را درمی‌آورم» هم نباید داشت؛ این نگاه هم نگاه درستی نیست؛ با احترام باید

برخورد کرد، با ادب باید برخورد کرد؛ ادب در همه‌ی مراحل لازم است (بیانات در دیدار با نمایندگان مجلس، ۶/۳/۱۳۹۴).

#### ۴.۲.۹. عدم تساهل و درگیری میان نخبگان سیاسی

نهادینه نشدن فرهنگ گفتگو و تعامل، عدم تحمل دیدگاه مخالف، و برحق دانستن خود، توسط بسیاری از نخبگان سیاسی در کشور باعث شده که در بسیاری از گفتگوها و تعاملات سیاسی، درگیری‌های سیاسی همراه با فحاشی توهین و هتک حرمت در میان نمایندگان و مسئولین به یکی از مهمترین پنجره‌های شکسته کشور تبدیل گردد. درگیری و فحاشی متعدد میان نمایندگان و نخبگان سیاسی در کمیته‌ها، کمیسیون‌ها و گاه‌ها در صحن علنی و غیر علنی مجلس و در رسانه‌های عمومی به هنگام مذاکرات انتخاباتی، بخشی از این نابسامانی‌ها است. آنچه در این میان مهم تلقی می‌گردد، فراتر رفتن این بی‌نظمی سیاسی به واسطه‌ی عدم برخورد سازنده است که به زد و خورد‌های سیاسی منجر می‌گردد که اعتبار گفتگو را در سطح جامعه تقلیل داده و بستر ساز درگیری‌های سیاسی در سطح جامعه خواهد بود (جمهوری، ۱۳۹۹: ۱).

رهبر معظم انقلاب اسلامی در این خصوص چنین می‌فرماید:

مجلس جای گفتگوی حکیمانه و خردمندانه است. شما یک حرفی می‌زنید، استدلالی دارید، استدلالتان را ذکر میکنید؛ بعد نفر بعدی می‌آید، میگوید به این دلیل، حرف ایشان غلط است، استدلالشان غلط است؛ بالاخره مجموعه هم یا به این رأی میدهد یا به آن رأی میدهد؛ این درست. اگر چنانچه وقتی شما دارید حرف می‌زنید، دیگری مثلاً شروع کند به دست زدن یا هیاهو کردن، برای اینکه صدای شما به گوش آن مستمع نرسد، این کار، کار حکیمانه است؟ کار خردمندانه است؟ این عادت باید در مجلس ریشه‌کن شود که وقتی یک نماینده‌ای دارد حرف می‌زند، یا یک وزیری، یک مسئول دولتی‌ای دارد حرف می‌زند، از یک گوشه‌ی مجلس چهار نفر شروع کنند یک صدائی در آوردن! این خیلی چیز بدی است... مجلس جای این حرفها نیست... (بیانات در دیدار با نمایندگان مجلس نهم، ۲۴/۳/۱۳۹۱).

#### ۴.۲.۱۰. رکود و کم کاری در سال آخر

محدود بودن حضور در سمت‌های متعدد و گردشی بودن این انتصابات، باعث می‌گردد تا رهبر معظم انقلاب اسلامی، با مشاهده بی‌نظمی‌های سیاسی موجود در سالهای پایانی خدمت نمایندگان

مجلس شورای اسلامی، به تذکر و سفارش در این خصوص بپردازند و بیان کنند که:  
 ...مراقب باشید به خاطر انتخابات [مجلس] ... [در مدتی که] باقی مانده، مجلس دچار رکود و کم کاری نشود... خواهش این است که این اتفاق نیفتد. من در همه‌ی دولتها این سفارش را به دولتیها میکردم که مراقب باشید سال آخر سست نشوید. این در مورد مجلس اهمیتش بیشتر است، چون خطرش بیشتر است. سال آخر برای دولتیها فقط همین است که سال آخرشان است؛ خودشان تلاش و تحرکی برای تداوم مسئولیت نمیتوانند داشته باشند؛ اما نماینده‌ی مجلس چرا، میخواهد تلاش کند، چه کند. این تلاش نبایستی وظیفه‌ی امروز را - که وظیفه‌ی نقد و لازمی است - تحت الشعاع قرار بدهد. من جداً درخواستم از برادران و خواهران این است که این را رعایت کنند... (بیانات در دیدار با نمایندگان مجلس شورای اسلامی، ۰۸/۰۳/۱۳۹۰)

#### ۵. مکانیزم های درونی و بیرونی کنترل کارگزاران حکومتی

وجود پنجره های شکسته در هر نظام سیاسی، اگرچه شاید امری طبیعی به نظر آید، اما آنچه در تداوم و گسترش این شکستگی ها از یک سو و نابودی نظام سیاسی در مرحله بعدی موثر می آید، وجود و یا عدم وجود مکانیزم های رسمی و غیر رسمی به منظور کنترل و زدودن این پنجره های شکسته است؛ چرا که هرگونه عدم رصد از سوی نظام سیاسی و مردم، این زنگ خطر را به صدا درمی آورد و که این نظام سیاسی حافظ و نگهداری ندارد و با گسترش پنجره های شکسته ی دیگر، زمینه نابودی خانه و نظام فراهم می آید.

مقام معظم رهبری در این خصوص بیان می کنند که:

شما [در مجلس] مثل یک قله هستید؛ آنچه از دل این قله میجوشد، بر دامنه و پیکره سرازیر میشود. رفتار، آداب، خُلقیات، چگونگی تعامل در مجلس شورای اسلامی، مثل بقیه‌ی قله‌هائی که در کشور وجود دارد، بر روی رفتار، آداب، اخلاق و منش آحاد جامعه اثر می گذارد؛ این یک امر طبیعی است، یک امر همیشگی است. اگر در مجلس، عقل و فکر و طمأنینه و سکینه و آرامش و محبت حکمفرما باشد و از بلندگوهای مجلس این قضیه در سطح جامعه منعکس شود، همین خصوصیات بتدریج در جامعه اثر میگذارد. اگر در مجلس تشنج باشد، بغض باشد، کم کاری باشد، این باز به نوبه‌ی خود در رفتار مردم منعکس میشود؛ این تأثیر، طبیعی است. این تأثیر، دفعی و برجسته و نمایان نیست، اما

بمروور و بتدریج آثار خودش را نشان می‌دهد؛ این، مسئولیت مسئولان محترم را افزایش می‌دهد. لذا به نظر من، دوستان عزیز و نمایندگان محترم از این نقطه نظر هم بر روی منش و رفتار خودشان یک مراقبت کاملی داشته باشند...» (بیانات در دیدار با نمایندگان مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۲/۳/۸).

آنچه در شناسایی این مکانیزم‌های کنترلی، اساسی و کلیدی است، کلید واژگان رسمی و غیر رسمی است؛ چرا که وجود هرگونه نظارت را می‌توان در دو بعد رسمی و غیر رسمی نظام سیاسی جستجو نمود. از این رو، منظور از مکانیزم‌های کنترل غیر رسمی در این نوشتار، مکانیزم‌هایی است که در درون فرد مورد تاکید است تا کارگزاران نظام سیاسی را از ایجاد هرگونه بی‌نظمی سیاسی دور نماید و در مقابل، مکانیزم‌های رسمی را می‌توان مکانیزم‌های بیرونی دانست که پنجره‌های شکسته موجود در میان کارگزاران را به نظام سیاسی گوشزد نموده و از اشاعه این پنجره‌های شکسته از یک سو و نابودی نظام سیاسی جلوگیری کند.

### ۵.۱. مکانیزم‌های کنترل‌های غیر رسمی

مطابق با تعاریف ارائه شده از سوی جامعه‌شناسان، منظور از کنترل‌های غیر رسمی، درونی کردن هنجارهای اجتماعی در درون فرد است؛ به گونه‌ای که آدمی هنجارهای اجتماعی حاکم بر جامعه را بخشی از نظام رفتاری خویش بداند و در موقعیت‌های مختلف، براساس هنجارهای آموخته شده به ایفای نقش بپردازد (کوئن، ۱۴۰۱: ۵۶). از این رو، مهمترین مکانیزم‌های کنترل غیر رسمی را می‌توان در توجه و مراقبت هر فرد از خود دانست. مقام معظم رهبری نیز در این خصوص بیان می‌فرماید:

ما مسئولان باید خود را بسازیم؛ مرتب با خود کلنجار برویم؛ یکدیگر را به حق وصیت کنیم؛ یکدیگر را ارشاد کنیم؛ مثل آینه‌ای در مقابل یکدیگر، عیوبمان را صادقانه به هم نشان دهیم؛ بنا را بر رفع عیب بگذاریم و خود را روزبه‌روز بهتر کنیم. هر کس هم که جدیداً مسئولیت را بر عهده می‌گیرد، با این نیت و با این هدف مسئولیت را قبول کند که می‌خواهد برای خدمت به مردم، یک انسان صالح شود. آن وقت میشود تشکیل دولت اسلامی.

...اگر نماینده‌ی مجلسیم، اگر عضو دولتییم، اگر از مسئولان قضایی هستیم، اگر روحانی هستیم، هر کجا قرار داریم، اولین و مهمترین وظیفه را اصلاح کار خود بدانیم؛ چون اصلاح شخص ما، صرفاً اصلاح شخص نیست؛ ما منشأ اثریم و یک کلمه حرف و یک امضاء و یک تصمیم‌گیری من و شما

در جامعه تأثیر میگذارد. ما اگر خود را اصلاح کردیم، جامعه را اصلاح کرده‌ایم... (بیانات در دیدار با کارگزاران نظام، ۲۱. ۹. ۱۳۸۰).

مهمترین راه اصلاح خود را می توان در توجه به خداوند و یاد او دانست. به عبارتی، همه‌ی انسانها مبتلا به این پیل مست در درون وجود خودشان هستند که باید آن را مهار کنند. این مهار با ذکر خداست؛ با یاد خداست؛ با پناه بردن به خداست؛ با احساس نیاز به پروردگار است؛ با احساس حقارت خود در مقابل عظمت الهی است؛ با احساس زشتیهای خود، در مقابل جمال مطلق حق متعال است.

در کنار توجه به یاد خداوند و تلاش برای اصلاح خویش، ترکیب رویکرد واقع گرایی در کنار آرمان گرایی نیز می تواند موثر باشد. حضرت آیت‌الله خامنه‌ای شرط عبور موفقیت‌آمیز از پیچ‌های تند و گردنه‌های سخت در مسیر حرکت رو به جلو نظام اسلامی را حفظ ترکیب آرمانگرایی با واقع‌بینی و نگاه صحیح به توانایی‌ها و ظرفیت‌های کشور و ملت میدانند. رهبر انقلاب با ردّ سخنان برخی افراد که می‌گویند آرمان‌گرایی با واقع‌بینی نمی‌سازد، خاطرنشان می‌کنند: بسیاری از آرمان‌های انقلاب جزو مطالبات مردم است و به همین علت از واقعیات مسلم و عینی جامعه محسوب می‌شود. رهبر انقلاب نادیده‌گرفتن واقعیات جامعه را باعث اشتباه در قضاوت و خطا در انتخاب مسیر برشمردند و می‌افزایند:

باید بر اساس واقعیات، حرکات خود را تنظیم کنیم که در این مسیر، مراقبت از لغزش‌ها و لغزشگاه‌ها بسیار مهم است. (دیدار کارگزاران نظام با رهبر، ۳/ ۵ / ۱۳۹۱)

در کنار مکانیزم‌های غیر رسمی کنترل که می‌توان آن را اصلاح خویش، یاد خداوند و توجه به آرمانها در کنار واقعیتها دانست، می‌توان به مکانیزم‌های کنترل رسمی بیرونی اشاره کرد که می‌توانند از وقوع بی‌نظمی‌های سیاسی در میان نمایندگان سیاسی جلوگیری نمایند که در ادامه به شرح آنها اشاره می‌شود.

## ۵.۲. مکانیزم‌های کنترل رسمی

اکثر رژیمهای سیاسی سعی دارند از طریق فرآیندهای دموکراتیکی همچون برگزاری انتخابات، شهروندان را به مشارکت حداکثری در شکل‌گیری نهادهای سیاسی و اداره امور جامعه وا دارند.

علاوه بر این، این کشورها تلاش دارند با وضع قوانین جدید و بهبود و به روزرسانی قوانین انتخاباتی سعی کنند زمینه‌ها و بسترهای مناسب برای نقض قوانین انتخاباتی را به کمترین حد خود محدود نمایند و از سوی دیگر، با افزایش مجازات‌ها، هزینه ارتکاب جرم نسبت به منافع حاصله از آن را افزایش دهند تا اینکه بتوانند صحت و سلامت رقابتهای انتخاباتی را تضمین نمایند. درکنار نقش قوانین انتخاباتی در شکل‌گیری سلامت انتخاباتی، تشکیلات مدیریتی انتخابات نیز حائز اهمیت هستند. عملکرد این تشکیلات در کشورهای مختلف به شیوه‌های متعددی صورت می‌پذیرد. در نظام انتخاباتی جمهوری اسلامی ایران، بخش اجرایی عمدتاً بر عهده وزارت کشور و وظیفه نظارت، بر عهده شورای نگهبان است (احمدی، ۱۳۸۹: ۱۸). از این رو به منظور ارزیابی مکانیزم‌های کنترل رسمی حاکم در حوزه انتخاب و اشتغال نمایندگان مجلس شورای اسلامی، بررسی و نگاه آسیب شناسانه به قوانین و ساختارهای مدیریتی ضروری است.

منضبط نمودن عرصه انتخاباتی کشور، نیاز به وجود قوانین و مقررات جامعی دارد که تمامی زوایای انتخاباتی را تحت پوشش قانونی قرار دهد. بررسی قوانین انتخابات در کشور نشان می‌دهد که شالوده قوانین انتخاباتی ایران متأثر از ذهنیت قانونگذار و فضای فرهنگی خاص دهه اول انقلاب است و با تغییرات اجتماعی و سیاسی سالیان بعد همراه نبوده است. به عنوان مثال می‌توان از ابهام قانونی تبلیغات انتخاباتی در فضای مجازی و یا هزینه‌های انتخاباتی یاد نمود که نشانگر منطبق نبودن قوانین انتخاباتی با تحولات تکنولوژیک و شفاف نبودن قوانین انتخاباتی در خصوص هزینه‌ها و نبود صراحت در جنبه‌های مختلف اجرایی انتخابات است (قیصری و دیگران، ۱۳۹۴: ۷۶). علاوه بر این، فقدان نگرش راهبردی و وجود تعارض در دیدگاه‌ها نسبت به ماهیت و محتوای قوانین انتخاباتی در کشور، موجب شکل‌گیری طرح‌ها و لوایح متعددی گردیده است که حاصل آن، جامع نبودن قوانین، به روز نبودن آنها و تفسیرهای یکسویه از قوانین انتخاباتی و ابهام‌آفرینی در اجرای قوانین است. در این میان، هرچند نهاد قضایی و مجریه و مقننه تلاش می‌کنند نقایص موجود را بر طرف نمایند، اما آنچه مشهود می‌باشد، این است که ساختار اداری با ساختار نظارتی که وجود دارد، هماهنگ نیست.

عدم تعریف روشن از جرم و زیر مجموعه‌های آن (از جمله تقلب، تدلیس، تخلف) که در متن قانون عنوان شده است، سکوت در زمینه بسیاری از جرائم بالقوه (خصوصاً در خصوص جرائم

مربوط به مجری یا ناظر)، فقدان تفکیک جرائم براساس مرتکب شوندگان، که منجر به ابهام قانون و پرسش می شود، استفاده از مفاهیم عمومی مانند «هرگونه تخلف و تزویر»، «و سایر موارد»، «سایر جرائم» و مانند آن ها، و همچنین مفاهیمی که ماهیتاً بدون مصداق عینی، کمکی به بهبودی و سلامت انتخابات نمی کنند، عدم صراحت قوانین انتخاباتی، یا قانون فاقد محتوای عقلانی که موجب می شود به دلیل ابهام و کلی گویی راه را بر تفسیر به رای باز بگذارند، از مهمترین ایرادات قانونی در حوزه انتخاب و اشتغال نمایندگان مجلس شورای اسلامی است (هریس نژاد، ۱۳۹۳: ۲۵۵).

اگرچه آزادی و رقابت فی نفسه سالم و مطلوب است، اما جای هیچ شک و تردیدی وجود ندارد که میل به قدرت، عاملی است که غالباً رقابت ناسالم و مکارانه را به همراه می آورد و در آرای مردم، اختلال و فساد ایجاد می کند. اولین موضوعی که از این حیث محل مناقشه است، تعیین دستگاہی است که صلاحیت اعمال نظارت را برعهده دارد. مطلوب آن است که این مهم به دست کسانی سپرده شود که علاقه و چشم داشتی نسبت به نتیجه انتخابات نداشته باشند، تا بتوانند درستی و امانت لازم را درکار نظارت بی طرفانه بر عهده گیرند (هاشمی، ۱۳۷۵: ۳۳۸).

فقدان استقلال مجری انتخابات در ایران یعنی وزارت کشور، یکی از اشکالات عمده است که اکثر منتقدین اجرای انتخابات مطرح می کنند. سپردن حوزه اجرایی انتخابات به وزارت کشور که از استقلال در ابعادی چهارگانه برخوردار نیست، به معنی پذیرش ضمنی احتمال مداخله دولت در فرآیند انتخابات است (قیصری و دیگران، ۱۳۹۴). در کنار وزرات کشور، شورای نگهبان با توجه به جایگاه مهمی که در نظام سیاسی دارد، صلاحیت ها و وظایف مهمی داشته است. یکی از موضوعات مهم انتخاباتی که در چند دهه گذشته زمینه تنش بین شورای نگهبان به عنوان نهاد ناظر، و وزارت کشور به عنوان نهاد مجری، و نیز جریانها و جناحهای سیاسی را در پی داشته است، مسئله کیفیت و چگونگی تائید صلاحیت کاندیداها بوده است. بر اساس قانون انتخابات سال ۱۳۷۴ مجلس، نوع نظارت شورای نگهبان بر تمام انتخابات (به غیر از شوراها) استصوابی تعریف شده و بر مبنای آن، نظارت بر تمام مراحل از جمله تائید یا رد صلاحیت کاندیداها در حیطه صلاحیت شورای نگهبان قرار دارد. بر مبنای قانون انتخابات، که در دو دهه گذشته چندبار مورد اصلاح و بازبینی قرار گرفته است، استعمال از مراجع چهارگانه، مبنای رسیدگی به صلاحیت کاندیداها بوده است. با این حال، شورای

نگهبان براساس قانون اساسی و تفسیر از شان نظارتی خود، بارها اعلام نموده که صرف پاسخ استعلام‌های مراجع فوق برای تأیید یا رد صلاحیت افراد کافی نیست؛ بلکه شورای نگهبان باید به وسیله ناظرین خود صلاحیت افراد را احراز کند و شورای نگهبان غیر از تأیید صلاحیت یا رد آن، گزینه سومی نیز دارد که این گزینه عدم احراز صلاحیت افراد می باشد. هر چند شورای نگهبان در این خصوص تاکنون توضیح روشنی نداده است، اما به طور کلی چنین استنباط می گردد که منظور از عدم احراز صلاحیت این است که هر چند دلیلی مستند بر رد صلاحیت داوطلب وجود ندارد، اما با معیارهای شورای نگهبان، صلاحیت فرد احراز نشده و برای شورا این اطمینان حاصل نشده است که فرد (احتمالاً به لحاظ ملاحظات سیاسی و عقیدتی یا مذهبی) واجد صلاحیت نماینده شدن است. برخلاف چنین رویه ای، مقامات وزارت کشور صریحاً اعلام نمودند که گزینه ای به نام عدم احراز وجود ندارد (بنی هاشم، ۱۳۹۵: ۴۸). همین امر سبب آن شده است تا فضای سیاسی دستخوش چالش گردد. از این رو، به منظور جلوگیری از هرگونه بی نظمی سیاسی و بحران آفرینی، اصلاح و بهبود مکانیزم‌های کنترل رسمی و درک مکانیسم‌های حقوقی ضروری است.

### نتیجه گیری

تشکیل حکومت اسلامی بدون داشتن مجری، یعنی زمامدار اسلامی بی معنا خواهد بود. از این رو، رکن کلیدی در تشکیل حکومت را باید در انتخاب و انتصاب زمامداران آن جستجو نمود. مطابق با بیانات مقام معظم رهبری پیرامون زنجیره تمدن اسلامی که از طرف ایشان طرح و تبیین شده است، تشکیل دولت اسلامی که پس از عبور از مراحل انقلاب اسلامی و نظام سیاسی صورت می گیرد، بیش از هرچیز نیازمند کارگزاران اسلامی است که در جهت گیری‌ها و رفتار اجتماعی و فردی و رابطه شان با مردم معیارهای اسلامی را سرلوحه خود قرار می دهند. پیرو این مهم، نوشتار پیش رو با بهره گیری از تئوری پنجره شکسته، به ارزیابی بی نظمی‌های سیاسی حاکم بر مناسبات نمایندگان مجلس شورای اسلامی پرداخته است و درصدد بوده است تا با بهره گیری از بیانات مقام معظم رهبری، ضمن شناسایی بی نظمی‌ها و پنجره‌های شکسته موجود در مناسبات حاکم بر مجلس شورای اسلامی، در جهت تحکیم نظام سیاسی قدم بردارد.

نتایج پژوهش حاضر نشان داد که پنجره های شکسته حاکم در مناسبات سیاسی نمایندگان مجلس شورای اسلامی را می توان در دو بخش انتخاب و انتصاب ارزیابی و بررسی نمود. وعده های غیر واقعی، وابستگی به کانون های قدرت و ثروت، تخریب و اهانت به دیگر نامزدها، ریخت و پاش و پول های کیف انتخاباتی، از مهمترین بی نظمی های سیاسی در حوزه انتخاب نمایندگان مجلس شورای اسلامی است. در حوزه انتصاب و اشتغال نمایندگان مجلس شورای اسلامی، اثر پذیری از جو، دسته بندی و دوقطبی شدن، سخت گیری بی مورد و غیر لازم، سبقت طرح ها بر لوایح، اشرافی گری و تجمل پرستی، عدم مرزبندی روشن و صریح با دشمن، حاکم نبودن روح معنوی و الهی، رقابت پنداری با قوای دیگر، عدم تساهل و درگیری میان نخبگان سیاسی، رکود و کم کاری در سال آخر، بیشترین پنجره های شکسته مورد اشاره بودند که بی توجهی به رفع آنها و تکرار آنها در مجالس قانونگذاری متعدد و عدم طراحی مکانیزم های کنترل کننده رسمی، می توانند به بحران آفرینی سیاسی در کشور و تهدید پایداری نظم سیاسی بینجامند. از این رو، در کنار مکانیزم های رسمی، تقویت مکانیزم های درونی و ایجاد فضای فرهنگی و فکری همسو با ارزش های اسلامی و تزکیه می توانند در این زمینه موثر باشد.

### فهرست منابع:

- امام خمینی، روح الله (۱۳۳۸) صحیفه نور. جلد یازدهم. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).
- امام خمینی، روح الله (۱۳۹۲) شرحی بر دعای سحر (ترجمه فارسی)، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).
- خمینی، روح الله (۱۳۷۸)، صحیفه امام خمینی، جلد ۱۱، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، چاپ پنجم.
- امام خمینی، روح الله (۱۳۷۹)، صحیفه نور، جلد: ۱۱، ۱۲، ۱۹، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).
- اسماعیلی، محسن، حبیب نژاد، سیداحمد (۱۳۹۶) مبانی فقهی حقوقی لزوم عمل به وعده های انتخاباتی و مقابله با وعده های دروغین، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، دوره ۴۷، شماره اول
- احمدی، علی (۱۳۸۹) انتخابات در ایران بررسی حقوقی و قانونی، تهران: میزان.
- بنی هاشم، میر قاسم (۱۳۹۵) انتخابات ثبات سیاسی و امنیت ملی در جمهوری اسلامی ایران، تهران

انتشارات پژوهشکده راهبردی.

- بیانات در دیدار با نمایندگان مجلس شورای اسلامی، ۳/۳/۱۴۰۲
- بیانات در دیدار با مردم قم به مناسبت سالروز ۹ دی، ۱۹/۱۰/۱۳۹۰
- بیانات در دیدار با دست اندرکاران برگزاری انتخابات، ۳۰/۱۰/۱۳۹۴
- بیانات در دانشگاه امام حسین، ۶/۳/۱۳۹۹
- بیانات در دیدار با دانشمندان، متخصصان، کارشناسان و مسئولین صنعت هسته ای کشور، ۲۱/۳/۱۴۰۲
- بیانات در دیدار های نمایندگان مجلس شورای اسلامی، ۸/۳/۱۳۹۲
- بیانات در دیدار با نمایندگان مجلس شورای اسلامی، ۸/۳/۱۳۹۰
- بیانات در دیدار با نمایندگان مجلس، ۶/۳/۱۳۹۴
- بیانات در دیدار با نمایندگان مجلس نهم، ۲۴/۳/۱۳۹۱
- بیانات در دیدار با کارگزاران نظام، ۲۱/۹/۱۳۸۰
- بیانات در دیدار کارگزاران نظام با رهبر، ۳/۵/۱۳۹۱
- پایگاه اطلاع رسانی دفتر حفظ و نشر آثار آیت الله خامنه‌ای، ۳۰/۳/۱۳۹۷/
- خوانساری، رسول (۱۳۹۴) پنجره شکسته و نظارت بانکی، فصلنامه تازه های اقتصاد، شماره .
- فیروزجانیان، علی اصغر (۱۳۹۶) تحلیل جامعه شناختی بی نظمی فیزیکی و اجتماعی در فضای شهری. فصلنامه توسعه محلی شهری. روستایی دوره نهم. شماره اول. بهار و تابستان ۱۳۹۶
- کوئن، بروس (۱۴۰۱)، مبانی جامعه‌شناسی، ترجمه دکتر توسلی و دکتر فاضل، تهران: انتشارات سمت
- شیعه علی، علی، زارع، وحید (۱۳۹۶) بررسی نظریه ی تفکیک قوا در جمهوری اسلامی ایران با نگاهی به رابطه ولایت فقیه با تفکیک قوا، فصلنامه دانش حقوق عمومی، دوره ششم. شماره ۱۸.
- هاشمی، سید محمد (۱۳۷۵) حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران، قم: مجتمع آموزشی عالی .
- هریس نژاد، کمال الدین (۱۳۹۳) نظری بر ابعاد حقوقی انتخابات و راههای توسعه آن، دانشکده ادبیات و علوم انسانی تبریز، شماره ۱۸۰.
- قیصری، نورالله، طاهری فدافن، دانیال، باقری فارسانی، مهدی (۱۳۹۴) مدیریت انتخابات در ایران، کیفیت و ارزیابی و اجرا، پژوهش های راهبردی سیاست، سال چهارم، شماره ۱۳

بیانیه گام دوم انقلاب به نقل از پایگاه اینترنتی به آدرس:

<https://farsi.khamenei.ir>

(1982) “Broken Windows; The Police and . & Kelling L.Wilson, J  
*The Atlantic Monthly*, 249: 29-38. *Neighborhood Safety*”